

# 1. İSLAHIYE İSMİ NEREDEN GELİYOR

İslahiye'nin adı 1866 tarihinde Osmanlı Devleti tarafından bu bölgeye gönderilen Derviş Paşa komutasındaki Fırka-i İslahiye olarak bilinen ordunun isminden gelir. 19.yüzyılda Avrupa'daki milliyetçilik hareketleri ile baş gösteren dalgalanmalar en çok değişik milletleri içinde barındıran Osmanlı gibi devletlerin üzerinde etkili olmuştur. Özellikle Sanayi İnkılabı'nın ortaya çıkmasıyla hız kazanan emperyalizm iktisadi yönden dünya dengelerini altüst etmiş, birçok alanda değişikliğe neden olmuştur. Bu yüzyılın başlarından itibaren sosyal çalkantılar had safhaya ulaşmıştı. 1800'lü yılların ikinci yarısında Çukurova ve Gavurdağı bölgelerindeki Türkmen ve Kürt beyliklerinde isyanlar meydana gelmişti. Bu isyan ve başıbozuklukların giderilmesi için ciddi tedbirler alınması şart olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu, bu bölgede hem iskanı sağlamak hem de verimi artırmak amacıyla göçebe aşiretleri yerleşime tabi tutma çalışmalarına başlamış, bu amaçla Hassa, Reyhanlı ve İslahiye kasabalarını kurmuştur.

Yerleşimi sağlamak, aşiretler arası çatışmayı gidermek, tarım ve ticareti geliştirmek amacıyla padişah tarafından Fırka – i İslahiye bu bölgeye gönderildi. İmar ve ıslah kaynaklı çalışmalar yapmak üzere gelen bu askeri birliğin yöreye adını verdiği rivayet edilmektedir.

## II. İLÇENİN TARİHİ

### A. TÜRK FETHİNDEN ÖNCE İSLAHIYE VE YÖRESİ

İslahiye ilçesi tarihin en eski dönemlerinden itibaren birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, birçok topluluğu bünyesinde toplamıştır. Anadolu ve Ortadoğu (Mısır, Suriye, Irak) arasında tek geçiş güzergahı olması ise burayı önemli bir merkez durumuna getirmiştir. Ayrıca tarihi ticaret yolları üzerinde olması da burayı önemli kılan özelliklerdendir. Bu topraklar uğruna tarihin her döneminde nice savaşlar yapılmıştır. Burada yaşayan medeniyetlerden günümüze ulaşan eserler bu medeniyetler hakkında bize doyurucu bilgi vermektedir.

Çevre araştırmaları İslahiye'nin M.Ö. 9000 yılına kadar inen bir tarihinin olduğunu bize göstermektedir. Sırasıyla Hititliler, Yunanlılar, Bizanslılar, Dört Halife Devrinde (Hz. Ömer Devri), Mısırlılar, Selçuklular, Memlûklular, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti dönemleridir.

#### 1. HİTİTLİLER DÖNEMİ

İslahiye, Paleolitik Çağ'dan başlayarak günümüze kadar sürekli bir yerleşim alanı olmuş, burada çok sayıda arkeolojik kazı yapılmıştır. Kentin Antik Çağ'daki adı "Nikeopolis" dir.

Doğal konumu ve yol kavşağında bulunmasından dolayı birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan İslahiye'de çok sayıda arkeolojik kazı çalışması yapılmış birçok yerleşim alanı ve höyük bulunmuştur. Bu höyüklerde bulunan ve çeşitli yönlerde şu veya bu şekilde giden 60'dan fazla tarihi eserle Etilerden kalma eşya kalıntıları buralarda bir zamanlar yüksek bir medeniyet tesis edildiğinin kanıtıdır.

İslahiye'nin batısında ve şimdiki Telli Köyü civarında Kaz Dağı adıyla anılan tepenin uç noktasında Hititlerin yağmur ilahı TAŞŞUP 1938 yılında bulunarak Adana müzesine sevk edilmiştir.

1883'te Osman Hamdi Bey'in Zincirli (Sam'al) Höyüğü'nde bir dizi kabartmalı ortostat bulmasıyla başlayan kazılar sürmektedir. Kentte yapımlar sırasında antik yerleşmenin yapı kalıntıları ve Akropol surlarının büyük bir bölümü ortaya çıkmıştır. Yörede yüzey araştırmalarında ve kazılarda İ.Ö III bin yılı çanak – çömleğin çok çeşitli örnekleri bulunmuştur. Bunlar ilk Tunç Çağ ve Orta Çağ tarihlendirmektedir.

Hititlerden kalma yerleşimleri şu başlıklar altında sıralayabiliriz.

a) ZİNCİRLİ (SAM'AL) HÖYÜ

b) TİLMEN HÖYÜK

c) YESEMEK AÇIK HAVA HEYKEL ATÖLYESİ

#### 2. YUNANLILAR DÖNEMİ

İslahiye'de Gözbaşı olarak bilinen yerde olarak bulunan tepeler üzerinde halen varlığını sürdüren "Nikola Kalesi" ve şehri içine alan "Nikeopolis" şehrinin Yunanlılar tarafından kurulduğu ve eski Yunanlıların İslahiye'de yaşadıkları Cevdet Paşa tarihinde kayıtlıdır. Yine Yunan kültür tarihinde ünlü Diojen'in İslahiye doğumlu olduğu söylenmekte ancak bu konuda elimizde yeterli kadar kaynak bulunmamaktadır.

#### 3. BÜYÜK İSKENDER DÖNEMİ

İran ve Yunan Savaşları zamanında İslahiye İran İmparatorluğunun surları içine girmiş, Büyük İskender'in Doğu Seferi sırasında ise İskender'in idaresine katılmıştır.

Büyük İskender ilk iş olarak Yunanlılardan kalma Nikola (Nigolu) kalesini tamir ettirmiştir.

İskender tarafından Nikoopolis kasabası bir şehir halini almıştır. Bu dönemde burada 100 bin den fazla insanın yaşadığı ortaya çıkarılmıştır. İslahiye tarih boyunca en parlak dönemini B. İskender zamanında yaşamıştır.

1860'larda Cevdet Paşa'nın bu bölgede yaptığı araştırmalarda Nikola Kalesi civarında iki çeşit taş bulmuştur. Biri binanın asıl taşları diğeri ise daha sonraki dönemlerde Büyük İskenderin buraya

gelmesi ve Nikola Kalesini tamir için kullandığı taşlardır. İşte bu yeni taşlardan birisinin üzerinde eski Yunan diliyle yazılı iki satır yazı bulundu. İkinci satırın son harfleri bozuk olduğu için okunamamaktadır. Diğer yerleri okunan taşın Türkçe tercümesi "İskender burada ceza kanunu vaz etti" demektir. Bu taş arkeologlar tarafından bulunarak Ankara Arkeoloji Müzesine gönderildi.

#### **4. DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU DÖNEMİ**

İ.S. 21'de Partların yağmasına ve tahribine uğrayan kent 10 yıl süre ile Roma'nın Suriye eyaletine bağlanmıştır. Bu sıralarda "İsikoskonpos" adıyla tanınan kent daha sonra Bizans egemenliğine girmiştir.

Roma imparatorluğu zamanında İslahiye Roma'nın has eyaleti durumuna gelmiştir. Yani doğrudan doğruya Roma ile ticaret yapan ve Roma vatandaşlığını kazanan bir yer durumuna getirilmiştir. İslahiye'nin kuzeyinde bulunan dağlar ise ilk Hristiyanların gelip yerleştikleri yerler olmuştur. Bu dağlarda birçok Hristiyan mezarı ve mabedi halen mevcuttur.

D. Roma İmparatorluğunun, stratejik ve ekonomik açıdan çok önemli olan İslahiye bölgesini elinde tutmak amacıyla, burada birçok şehir kurduğu tespit edilmiştir. Bizans devrine ait eserlerden olan mozaiklerin şehrin her tarafında bulunması ve uzun yıllardan beri koruma altına alınan "Cıncıklı Şehri" (Boğaziçi Belediyesi sınırında) harabelerindeki mozaiklerde bunu kanıtlamaktadır. Bu mozaiklerin aynısı İslahiye'nin 3 km batısında bulunan Arfalı köyünde de bulunmaktadır.

Ayrıca Cıncıklı Şehir Harabesi içinde demir ve maden gürüfünün bulunması çevrede madencilik de gelişmiş olduğunu göstermektedir.

İslamiyet'in gelişme göstermesiyle İslam orduları tarafından Bizanslılar Cebel-i Bereket Dağlarının arkalarına atılmışlardır. Bizanslılar bu sahneden çekilirken burada yaşayan halkı da beraberinde götürmüşler ve bütün köy ve kasabaları yakıp yıkmışlardır. Bu dönemde bir süre İslahiye Bizanslılar ve İslam ülkeleri arasında bir sınır bölgesi olarak kalmıştır.

#### **5. HZ. ÖMER DÖNEMİ**

Hz. Ebubekir'in vefatıyla 634 yılında Hz. Ömer hilafet makamına geçmiştir. Başa geçtikten sonra Arap Yarımadasındaki huzursuzlukları ortadan kaldırmış devlet otoritesini her yerde hakim kılmıştır. Siyasi ve sosyal istikrarı bir dereceye kadar hakim kıldıktan sonra fetih hareketlerine geçmiştir.

Nitekim Hz. Ömer 644'de vefat ettiği zaman İslam İmparatorluğu'nun hudutları batıda Mısır, Doğu Akdeniz ülkeleri, Anadolu'nun güneydoğu kesimleri, Azerbaycan, Ceyhun Nehri Horasan ve İran'ın iç kesimleri de dahil olmak üzere çok geniş bir sahaya yayılmıştır.

Araplar yeni bir din ve çok üstün bir moral gücü ile ortaya çıkmışlar ve kısa bir zaman sonra Bizans İmparatorluğunun sınırlarını tehdit eder hale gelmişlerdir.

Hz. Ömer nedense Suriye'nin fethine büyük önem vermiştir. Ebu Ubeyde b. Cerrah komutasındaki ordusuyla Suriye üzerine yürümüştür. 636 yılında Yermük'te 70 bin kişilik Bizans ordusu ile karşılaşmışlardır. Müslümanlar bu savaşta Bizanslıları büyük bir bozguna uğratmışlardır. Bundan sonra İslam Orduları hiç zorlanmadan Humus, Kannesrin'i ele geçirmişler, Halep ve Antakya fethedilmiş, böylece genişleyen İslam Ordularının hududu İslahiye'yi de içine alarak Anadolu'nun iç kısımlarına doğru Maraş'a kadar uzanmış oluyordu.

Hz. Ömer Bizans ile yaptığı bu savaşta birçok arkadaşını kaybetmiştir. Bunların içlerinden önemli sayılan ve türbesi İslahiye'nin 25 km doğusunda bulunan, Hz. Peygamber'in sırtındaki nübüvvet mührünü öpmesinden dolayı Cennetle müjdelenen, Hz. Ökkesiye'dir. Hz. Ökkesiye'nin türbesine halk tarafından büyük saygı duyulmaktadır. Çevre illerden de ziyaretçi akınına uğramaktadır.

İslam ordularının Hatay'ı ele geçirmesinden sonra burası uzun bir süre Bizans ile İslam Devleti arasında sınır bölgesi oldu. Bizans'a yapılacak akınlar için üs olarak kullanıldı. Bu bölgede güvenliği sağlamak için birçok kale yapıldı.

750 yılından itibaren burası Abbasilerin egemenliği altına girmiş ve buralara Avasım Eyaletleri adı verilmiştir. Bu yerlere Türkistan'dan gelen muharip Türk kabileler yerleştirilmiştir. Bu suretle Anadolu'nun Türkleşmesi için tarihte ilk adım atılmıştır. Ancak Bizans orduları bir yıllık kuşatmadan sonra 960'da Antakya'yı ardından İslahiye de içinde olmak üzere bölgeyi ele geçirmişlerdir. Bu sebeple bölge tekrar Bizans hakimiyeti altına girmiştir.

#### **B. TÜRK FETHİNDEN SONRA İSLAHİYE VE YÖRESİ**

##### **1. SELÇUKLULAR DÖNEMİ**

9. ve 10. yüzyıllarda İslahiye çevresinde Türk nüfusunun artması burada Selçukluların gelişmesine zemin hazırladı. Bu yüzyıllarda Hanoğlu Harun, Afşin Sanduk, Karlu, Atsız ve Söklü Beyler gelerek bölgeyi 1065 yılında ele geçirdiler.

1071 yılında yapılan Malazgirt Zaferinden sonraki 5 – 10 yıl içinde Anadolu'nun hemen hemen her tarafı Türkler tarafından fethedildi.

Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Anadolu'ya gelip İznik merkez olmak üzere ve Büyük Selçuklu Devletine bağlı kalmak şartıyla, Anadolu Selçuklu Devletini kurmuştur. Süleyman Şah Anadolu'yu ele geçirdikten

sonra güneye yönelerek 1084 yılında Antakya ve çevresini ele geçirmiştir. Buradan Suriye üzerine yürüdüğünde karşısında Suriye Selçuklu Hükümdarı ve Melihşah'ın kardeşi Tutuş'u buldu. Halep yakınında Ayn-ı Selem'de yapılan savaşı kaybeden Süleyman Şah 1086 yılında öldü. Bu savaş sonrasında İslahiye ve çevresi bir müddet Suriye Selçuklularının elinde kaldı, daha sonra 1098 yılında İslahiye'den geçen Haçlılar Antakya'yı ele geçirdiler.

## 2. MEMLÜKLER DÖNEMİ

1268'de Memlûk Sultanı Baybars, Anadolu Selçuklu Sultanının yardım isteğini kabul ederek bölgeye geldi, Antakya'yı fethederek İslahiye'yi içine almak kaydıyla Kayseri'ye kadar olan yerleri ele geçirdi. Sultan Baybars'ın Anadolu'dan geri çekilmesiyle Moğolların baskıları Türkmenler üzerinde artarak devam etmiştir. Bunun sonucu olarak Hassa ve İslahiye yoğun bir Türkmen akımına sahne olmuştur. Bu dönemde Ramazanoğulları ve Dulkadiroğulları bölgede bulunan güçlü beylikler durumuna gelmişlerdir.

Osmanlı Devletinin kurulup güçlendiği dönemlerde bölge Memlûkler ve Osmanlı arasında sınır vazifesi görmüştür.

IV. Murad zamanında İstanbul – Bağdat Yolunun İslahiye'den geçirilmesi ve bu yolun Osmaniye – Zorkun (Osmaniye'nin yaylası) – Hınzır (İslahiye'nin Yaylası) Arslanlıbel üzerinden geçmesi, yol üzerinde bugünkü Tatar Kulesinin de bulunması, İslahiye'nin yol bakımından stratejik önem taşıdığına bir göstergesidir.

## 3. OSMANLILAR DÖNEMİ

1363 yılına kadar İslahiye Ovası'nda, hiçbir kasaba ve köy teşhir edilmemiş, Binboğa Dağları'ndan inen aşiretlerin çapulculuk alanı olarak kalmıştır. İslahiye Yavuz Sultan Selim zamanında yapılan Mercidabık Savaşından itibaren Osmanlı toprakları içerisinde yer almıştır. Bu bölge zaman zaman savaşların yapıldığı yer olmuş ve aşiretlerin kışlaları haline getirilmiştir. IV. Murat, Bağdat seferine giderken İslahiye bölgesinde hayvanlarını kışlatmakta olan Çelikanlı aşiret reisi Şih Naran 400 atlısıyla sefere katılmıştır. Seferde gösterdiği kahramanlıklardan dolayı sefer dönüşünde mükafat olarak Bahat-ı Hümayun ile İslahiye kendisine verilmiş ve padişaha "Torun" kabul edilmişlerdir. Şimdi Katrancı Köyü adıyla anılan köydeki halk bu Şih Naran'ın evlatlarıdır. Zaten köyün eski adı da Torunlar'dır. Kendileri ile çatışanlara da devlet desteği ile karşı çıkmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesinin zayıflamasından sonra İslahiye ve civarı devlete başkaldıran aşiretlerin çapulculuk alanı haline gelmiştir.

17. yy ve sonlarında ve 18 yy. başlarında İslahiye yöresinde asayiş iyice bozulmuş Celali, Saruca ve Sekban isyanlarından etkilenen yerleşik aşiretler ayaklanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, bu karışıklıkları önlemek, nüfus-üretim dengesini kurmak ve huzuru sağlamak için 17. yy sonlarında, 18 yy. başlarında kapsamlı tedbirler almaya başladı. Alınan tedbirler kapsamında bölgede büyük bir iskan projesi uygulamaya konuldu. Bu bölgede konar – göçer halde yaşayan çok sayıda Türkmen – Yörük aşireti iskan edildi. Bununla da hem göçerlerin zararı azaltılmış oldu hem de harap yerlerin imarıyla birlikte üretim dengesi ve yolların emniyeti sağlanmış oldu. Bu durum uzun sürmedi. Özellikle Mısırlı Mehmet Ali Paşa ve Osmanlı Devleti arasında meydana gelen Nizip Savaşı sırasında Mehmet Ali Paşa'nın ordusuna katılan ve Suriye'de yaşayan Delikanlı aşireti reisi Mirşan Ağa, savaşta gösterdiği başarılarından dolayı ve paşanın özel müşaviri durumunda bulunduğundan savaş dönüşünde Mehmet Ali Paşa tarafından geri muhafaza olarak Kürtdağı ve İslahiye arasında yerleştirilmiştir. Buraya yerleştirilen Delikanlı Aşireti ile Çelikanlı aşiretleri durmadan birbirleriyle boğuşmuşlar ne kendilerine ne çevrelerine hiçbir rahat ve huzur vermemişlerdir. Bunların bu çekişmeleri hükümeti de usandırmış Sultan Abdülmecid zamanında Halep Valisi bulunan Abdülhalim Paşa'ya emir vererek aşiretlerin iskanı istenmişse de bu emir yerine getirilmediği gibi boş yere yüz binlerce asker İslahiye Ovası'nda canından olmuştur.

19. yüzyıl başlarından itibaren sosyal çalkantılar had safhaya ulaşmıştı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti isyan halindeki Kozan ve Gavur Dağlarının çevresini kontrol altına almak için bir ordu kurulmasına karar verdi. İsyancıları bastırmak ve bozulan düzeni yeniden sağlayarak ıslahat yapmak amacıyla kurulan bu orduya "Fırkay-i İslahiyye" adı verildi. Bu yeni ordunun komutanlığına Derviş Paşa, komiserliğine ise (mülkü amir) ise Ahmet Cevdet Paşa atandı.

### FIRKAY – İ İSLAHİYYE

Fırkanın kuruluşu 1853 Kırım Savaşına dayanır. Bu savaş sırasında çekilen asker sıkıntısı Cebeli Bereket ile Gavur Dağları arasındaki bölgelerden asker istenmesine yol açtı. Ancak bu istek bu bölgedeki aşiretlerin devlete muhalefeti sebebiyle gerçekleşmedi.

Kırım Savaşından sonra Osmanlı hükümeti, hem orduya yeni askeri kaynaklar temin etmek hem de bölgeyi itaat altına alıp güvenliği sağlamak, eşkıyalığa son vermek, vergileri düzenli şekilde toplamak ve birçok karışıklığa yol açan konar – göçer toplulukları yerleşik hayata geçirip ziraatı, üretimi teşvik

etmek için askeri güç oluşturma kararı almıştır. Bu güce de Fırkay – i İslahiyye adını vermiştir. Takip edilen ana siyaset aşiretlerin ister yaylaklarda ve ister kışlaklarda yerleşmeye ikna ederek göçebeliliği terk etmelerine çalışmaktı.

Fırkanın faaliyet sahası İskenderun'dan Maraş ve Elbistan'a, Kilis'e, Niğde ve Kayseri'ye, Adana eyaletinden Sivas eyalet sınırına kadar olan bölgedir. Nitekim Niğde ve Kayseri sancakları hududundan Maraş ve Elbistan kazaları hududuna ve Sivas Vilayeti hududundan İskenderun İskelesiyle Belen ve Antakya kazaları hududuna kadar olan yerler ihtilalci ve isyancı soyguncuların elinde kalmıştır. Bu nedenle Fırkay – i İslahiyye'nin ilk olarak yapması gereken buraların ıslahını sağlamaktır.

Fırkay – i İslahiyye'yi, Balkan isyanlarında görev alan Batı Anadolu Zeybekleri, bir kısmı da Arnavut askerlerinden oluşan 7 tabur, Girit ve Anadolu'dan gelen taburlarla Hassa ordusu 2. süvari alayından oluşan toplam 15 tabur piyade, 2. süvari alayı ve 600 kadar da Çerkez, Gürcü, Kürt atlılarından teşkil edilmiştir. Bunların içinde birçok ünlü Osmanlı subayı da bulunmaktadır. Fırkada asker sayısı az olmasına rağmen seçkin yönetici grup ve askerler yer almaktadır, bu askerlere devlet tarafından maaş bağlanmıştır.

Fırka – i İslahiyye'nin ilk hareketi Karakafalı Aşiretinin üzerine yapılmıştır. Aşiret ağalarından Şıhlar Aşireti ağası Reş Ağazade Mehmet Ağa ile Okçu İzzeddünlü aşireti ağası Hacı İsmailoğlu Osman Ağa orduya lazım gelen zahire ve hayvan yardımlarında bulunmuşlardır. Bu aşiret ağalarına Fırka – i İslahiyye tarafından bazı yetki ve görevler verilmiştir. Onlarda bu ıslah hareketlerinde görev almışlardır.

Fırka – i İslahiyye Hassa, Bulanık, İzziye kazalarını itaat altına aldıktan sonra sıra Gavur Dağlarının doğusunda olan nahiyelere gelmiştir. Kerkütlü nahiyesi Şıhlar Aşiretinden olmak üzere itaat altında idiler. Ancak Kayabaşı Karyesi ahalisi Okçu İzzeddünlü aşiretinden oldukları halde Deli Halil'in buraya gelmesiyle isyanlar baş göstermiştir. Kayabaşı Karyesi, Çerçili, Hanağzı, Türkbahçesi ve Eğintili nahiyeleri Okçu İzzeddünlü aşiretinden alındı. Bunlardan Çerçili üzerine 3 bölük süvari ve 3 tabur piyade gönderildi. Komutanlığına ise Mürsalzade Mustafa Bey atandı. Ordu, Nigolu Kalesine geldiğinde Çerçili eşkiyaları tarafından etrafları sarılmış ancak asıl ordu yetişip bunları kurtarmıştır. Bu arada bu bölgenin ıslahı için uygun olarak görülen kilit nokta olarak kabul edilen Nigolu Kalesi çevresine bir kışla kuruldu ve Nigolu Kalesinin tamirine başlandı. Biri Kerkütlü tarafından (Cevdet Efendi) diğeri Çerçili boğazında (Derviş Paşa) kuleleri namıyla 2 kule inşa edildi.

Nitekim Kerkütlü, Çerçili, Hanağzı, Türkbahçesi ve Eğintili nahiyeleri ve Keferdiz nahiyesi ve arada Dumdum Ovası denilen ovaları birleştirilerek İslahiye kazası kuruldu. Halep'e bağlı olan Delikanlı Aşireti ve Maraş'a bağlı olan Çelikanlı Aşireti bu ovaya yerleştirildi. Buraya bağlı köyler teşkil edildi. Nigolu Kalesi merkezli bir kasaba ve hükümet konağı inşasına başlandı. Delikanlı ve Çelikanlı Ağaları da İslahiye kasabasına yerleştirildi, bu arada bir meclis toplandı. Mecliste Delikanlı Aşireti Ağası Hüseyin Ağa ve Keferdiz Hanedanından Ali Ağa azalığa getirildi. İslahiye merkez olmak üzere İzziye, Hassa, Bulanık kazaları da birleştirilerek Maraş Mutasarrıflığına bağlandı. Buraya müftü olarak Maraş'tan gelmiş olan Kabatay Ulemasından Cafer Efendi tayin edildi. Payas Kaymakamı olan Şevki Efendi ise İslahiye'nin kaymakamı oldu.

Cevdet Paşa'nın bildirdiğine göre İslahiye kazasının ilk kuruluşunda 1866'da nüfus sayımı şöyledir; 28 Gayrimüslim 2021 Müslim olmak üzere 2049'dur.

İslahiye kazasının kuruluşundan sonra yine bu bölgenin en önemli aşiretlerinden beş oymağa ayrılmış olan Ulaşlı'ya bağlı Karayığitoğulları, Kaypakoğulları, Centoğulları, Alibekiroğulları ile Kalmanoğulları itaat altına alındı. Böylece Gavur Dağlarının en önemli aşiretleri sindirilmiş oldu.

Yine başka bir kaynağa göre İslahiye'nin nahiyelere göre 1866'daki hane sayısı ve nüfusu aşağıdaki tabloda verilmiştir.

	MÜSLÜM		GAYRİ MÜSLÜM	
	HANE	NÜFUS	HANE	NÜFUS
NEVAHİ-İ SELASE*	190	483	14	41
KERKÜTLÜ	227	457	---	---
DELİKANLI	619	1819	---	---
ÇELİKANLI	372	987	---	---
TOPLAM	1408	3763	14	41

Nevah-i Selase 3 nahiyedir. Hassa – Bulanık (Bahçe) – İzziye (Meydan – Ekbez) Bu tabloya göre ilçede 1422 hane ve 41 Gayrimüslim olmak üzere 3804 nüfus vardır. Böylelikle Gavur Dağları ıslah edilerek Osmanlı Devletine tamamen bağlanmıştır. Fırka – i İslahiyye'nin ıslahatı yaparken silah kullanmaması öncelikle halka devletin gösterilmesi ve devletin halka sevdirmesi, asi aşiret reislerinin itaat altına alınması, Fırkaya yardımı olanlara maaş bağlanması, ıslah edilen yerlerin devlet

yönetimine uygun şekilde teşkilatlandırılması, vergi yükü fazla olan ahalinin yükünün azaltılması ve arazi tapusu olanlara tapularının verilmesi gibi hususlar halkın Osmanlı Devleti lehinde hareket etmesine sebep olmuştur.

#### **DERVİŞ PAŞA VE AHMET CEVDET PAŞA**

Sultan Abdulaziz Han devrinde güney ve güneydoğudaki asileri yola getirmek için Fırka – i İslahiye adıyla oluşturulan özel askeri birliğin Kumandanı Müşir Derviş Paşa, Komiseri de Ahmet Cevdet Paşa'dır.

Kırım Harbi (1853-1856) devam ederken, Osmanlı ordusunun cephede olmasından istifade eden fırsatçı eşkiyalar ile Ermeni asileri Halep Kozan ve Adana bölgelerinde isyana, ahaliyi katletmeye başladılar. Bu katliamlar üzerine 1866' da bölgede harekate başlayan Fırka – i İslahiye, eşkiyayı kısa sürede ortadan kaldırdı. Fırka – i İslahiye Cevdet Paşa'nın başkanlığında bölge aşiretlerinin ileri gelenleriyle, toplantılar ve görüşmeler yaparak göçebe halkı büyük ölçüde yerleşik düzene getirmeyi başardı. Derviş Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa tarafından bölgede asayişin sağlanması ve Fırka – i İslahiye'nin İstanbul'a dönmesiyle teşkilatın görevi sona ermiş oldu(1867).

Her iki paşa da Osmanlı İmparatorluğunda nazırlık, ordu komutanlıklarına kadar pek çok önemli görevde bulunmuş ve üstün başarılar elde etmişlerdir. Ahmet Cevdet Paşa, askeri kimliğinin yanında iyi bir yazar, sosyolog ve tarihçidir. Osmanlı Medeni Kanunu "Mecelle"yi hazırlayan komisyonun başkanıdır. Ayrıca Türk edebiyatının ve İslam coğrafyasının ilk kadın romancısı Fatma Aliye Hanım'ın babasıdır. Bu iki paşanın idaresindeki Fırka – i İslahiye ordusu ilçemizin ismine de esin kaynağı olmuştur. Paşaların isimleri ilçemizdeki mahalle ve okullara verilerek aziz hatıraları yaşatılmaktadır.

#### **4. I. DÜNYA HARBI**

Birinci Dünya Harbi sonrasında Osmanlı Devleti yenilgiye uğramış İtilaf Devletleri ile Mondros Ateşkes Antlaşması yapılmıştır. Bunun sonucu olarak yurdun her tarafı işgallere maruz kalmıştır. Bu işgaller sırasında İslahiye önce İngilizler tarafından daha sonra da Fransızlar tarafından işgal edilmiştir.

15 Eylül 1919'da Suriye Antlaşması ile Musul Bölgesini elde eden İngilizler 1 Kasım 1919'da Adana, Maraş, Antep, Urfa'dan çekilerek yerini Fransızlara bırakmıştır.

İşgallere baş kaldıran İslahiyelilerin işleri, çok zordu; çünkü bölgedeki karışıklıklar giderilmediği gibi silahları elinden alınmış ve asker terhis edilmişti. Cepheden gelen askerlerin ise çoğunluğu yaralı ve sakat durumda idi. Bütün bu olumsuzluklara rağmen inançlarını kaybetmemişlerdir. Başarıyı yakalamak ve milletçe işgallere karşı koymak için toplantılar yapıldı ve böylelikle mücadeleye başlandı. Herkes canları pahasına destek verdi. Çete birlikleri kurularak gerilla benzeri hareketler, vurkaç ve gece baskınları düzenlendi. Düşman birliklerinden canlarını kurtaranlar Tahta Köprü istikametine doğru kaçtılar. Fransızlar orada yeniden toparlanarak karargah kurmak amacıyla tren yoluyla asker sevkiyatını başlattılar. Olayı haber alan İslahiyeliler Güvercin Geçit Mevkiinde tren yolunu keserek düşmana büyük kayıplar verdiler. Aldıkları ağır yenilgiler karşısında Fransızlar 13.11.1920'de bölgeyi terk etmek zorunda kaldılar.

Fransız kuvvetleri geri çekilmiş, ancak bu geri çekilme kolay olmamıştır. Urfa, Maraş gibi bölgelerden geri çekilen Fransızların ardından, Fransızlardan yardım bekleyen ve umduklarını bulamayan Ermeniler paniğe kapılıp yoğun bir kar yağışı ve çetin kış şartları altında yollara düşmüşler ve İslahiye'ye kadar çekilmişlerdir.

Fransız işgali sırasında Osmanlı Devletinden yardım isteyen ancak yardım talepleri karşılıksız kalan halk Sevr Antlaşması ile kendi toprakları üzerinde kurulması planlanan Ermeni Devletine karşı çıkmışlardır. Bu nedenle güneydoğu halkı işgallere karşı çoluk – çocuk, genç – yaşlı demeden mücadele vermişlerdir ve bu emeklerinin karşılığını almışlardır.

İslahiye'nin düşman işgalinden kurtulmasında etkili olan, Yüzbaşı Hacı Süleyman, Sima, Sılama, Hacı Ağa, Hacı Daloğlu, Tapucu Ahmet Efendi, Çile Bekir, Süleyman Ağa, Hamza Ağa, Hurşit Ağa, Şih Mehmet Ağa gibi büyük aile reislerinin de yardımlarını unutmamak gerekir.

Milli mücadele de olsun, Çanakkale Savaşı olsun, Kore Savaşı, Kıbrıs Savaşı olsun İslahiyeliler bütün savaflara büyük bir cesaretle katılmışlardır ve canları pahasına mücadeleler vermişlerdir. Bunlardan askerlik şubesine kayıtlı olan 29 İstiklal Savaşı gazisi, 25 Kore Savaşı Gazisi, 44 Kıbrıs Savaşı Gazisi bulunmaktadır.

#### **5. KORE SAVAŞI GAZİSİNİN SAVAŞLA İLGİLİ HATIRALARI**

79 yaşında olan Osman Dede Kore Savaşı Gazisi'dir. Osman Dede ile yaptığımız sohbetten savaştan geriye kalan anılarını anlatmasını rica ettik. O da kırmayarak anılarını anlattı.

" Türkiye'den gemiyle önce Pusan şehrine götürüldük. Burada ik gün kampta kaldıktan sonra Hincan denilen Türk Bölgesine gönderildik. Burada bir ay kadar geri hizmette kaldım. bir ay sonra Türk tugayının cepheye teslim olacağı haberi geldi. Akşam saat 19.00 sıralarında tugay cepheye gitmek için hazırlığını tamamladı. Carmen denilen cepheye gitmek için cemselere bindirildik, oraya yetiştikten sonra kısa bir süre sonra "mütareke imzalandı" haberi geldi. Bu nedenle "Türk tugayı geride kalacak."

emri verildi. Tekrar geri hizmete verildim. Yine yaklaşık iki ay geçtikten sonra gelen emirle cepheye gittik. altı ay boyunca cephede kaldık. 45 – 50 gün çatışmaların içerisinde sıhhiyeciler olarak görev yaptım.

Bundan sonra tekrar geri hizmete alındım. üç ay geçtikten sonrada tekrar cepheye gönderildim, daha sonra terhis edildik. Savaşın verdiği yorgunluk ve vatan hasreti içerisinde ilk önce cemsellerle Pusan Şehrine götürüldük, daha sonra buradan da “General Ford” adlı Amerikan gemisi ile önce Çin Denizinden Hint Okyanusuna sonra da Akdeniz yoluyla getirildik. Kore’den dönen asker sayısı yaklaşık 3.000 kadardı. Savaş sırasında görev yaptığım tugayda kırkın üzerinde şehit verildi.” dedi.

#### **6. CUMHURİYET DÖNEMİ**

İslahiye küçük köy iken cumhuriyet idaresi ile köylükten kurtulmuş, yeni yapılan binalar, kışlalar, mektepler ile güzel bir kasaba halini almıştır. 19. yüzyıl İslahiye’sine ilişkin Şemseddin Sami şunları yazmaktadır. “Adana Vilayetinin Cebel – i Bereket Sancağına bağlı bir kazadır. Kaza merkezi kasabanın 1000 kadar nüfusu 1 camisi, 1 okulu, 6 hanı, 15 dükkanı vardır. Kaza 5 bucak, 56 köyden oluşur. Kaza ve köylerin nüfusu 17.509 dolaylarındadır. Bu nüfusun 200 kadarı Ermeni geri kalanı İslam’dır. İslahiye kasabası 1933 yılında ilçe durumuna getirildi.